

De kunst machtig

**Invent2gether:
dertien keer
maatwerk voor
cultuureducatie
in gespecialiseerd
en praktijkonderwijs
in Overijssel**

<p>2 Een foto-impressie</p>	<p>5 Invent2gether in cijfers</p>	<p>6 Op het lijf gemaakt <i>Invent2gether in het kort</i></p>
<p>8 Wat cultuur teweegbrengt <i>Voorwoord prof. dr. Edwin van Meerkerk</i></p>	<p>10 Voorbij de routine <i>Trainer Karin Kotte: het onverwachte is inhoud</i></p>	<p>13 + 33 40 + 47 48 Koppels in het kort</p>
<p>14 Erfgoed komt tot leven <i>Midwinterhoorn maakt iets los op OCR Het Roessingh</i></p>	<p>20 Het begint met vragen stellen <i>Voor Marian van Miert (LKCA) staat autonomie leerling voorop</i></p>	<p>24 Creatieve techniek werkt als magneet <i>Leerlingen VSO Deventer in de ban van hun eigen bewegend object</i></p>
<p>30 Dertien nieuwe kansen <i>Willem van Bruggen (provincie Overijssel) ziet Invent2gether als olievlek</i></p>	<p>34 Gamen, klimmen, dansen <i>Virtual reality brengt leerlingen Elimschool in actie</i></p>	<p>42 Sterren op hun eigen feest <i>Leerlingen 't Genseler organiseren de avond van hun leven in Metropool</i></p>
<p>50 Banden gesmeed <i>Impressie van de eindpresentatie</i></p>		

SCHOLEN

- 84 groepen
- 878 leerlingen
- 18 leraren
- 4 onderwijstypen: vso, so, sbo, pro

aanbieders

- 14 kunstvakdocenten/makers
- 3 trainers
- 7 disciplines: dans drama • beeldend erfgoed • literatuur mediakunst • muziek

gemeenten

- Almelo
- Deventer
- Enschede
- Hellendoorn
- Hengelo
- Zwolle

Invent2gether: een introductie

In het voorjaar van 2024 gebeurde er in Overijssel iets bijzonders. Leraren en kunstdocenten/-aanbieders gingen samen op onderzoek uit, om cultuureducatie-programma's te ontwikkelen voor het gespecialiseerde onderwijs en het praktijkonderwijs. Op dertien scholen, verspreid over de hele provincie, trokken de teams langere tijd samen op en keken zo in elkaars keuken. Uit die samenwerking groeide een heel divers aanbod dat de leerlingen op het lijf was geschreven, of beter gezegd: gemaakt.

Invent2gether heet het project, waarvan deze publicatie de weerslag is. Centraal staan de ervaringen van alle deelnemers: aanbieders, leraren, leerlingen. Hun verhalen laten zien hoe ze samen 'de kunst machtig' werden.

Invent2gether is een initiatief van de Provincie Overijssel in samenwerking met de vijf Overijsselse penvoerders van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit. Dat zijn:

5 penvoerders

- Bibliotheek Deventer (Kunstcircuit Deventer)
- Stadkamer Zwolle
- Oyfo (Cultuurwijs Hengelo)
- Concordia (Cultuureducatie Enschede)
- Rijnbrink Cultuureducatie

Aanleiding was het onderzoek 'Creativiteit gevraagd', dat de stand van zaken van cultuureducatie in het (v)so in Overijssel in kaart bracht en duidelijk maakte wat de behoeften waren. In de kern luidde de conclusie dat de scholen cultuureducatie noodzakelijk vinden, maar veel problemen tegenkomen bij het vinden en inzetten van aanbod dat bij hun leerlingen past.

Doel van Invent2gether is dan ook om leerlingen uit het gespecialiseerd onderwijs en praktijkonderwijs hoogwaardig en op maat gemaakt cultuureducatief aanbod te laten ervaren. Het resultaat moet – eventueel na een lichte aanpassing – later ook kunnen worden gebruikt bij een vergelijkbare doelgroep.

In schooljaar 2023/2024 werkten dertien koppels (die soms uit meer dan twee personen bestonden) op evenzovele scholen aan cultuureducatief aanbod met optimaal effect op de leerlingen. De partners droegen van beide kanten evenredig aan dat proces bij, vanuit hun eigen expertise. Elk team kreeg budget om aanbod (door) te ontwikkelen, uit te voeren en te presenteren, ook ter inspiratie van andere scholen en aanbieders.

Het traject bestond uit gezamenlijke bijeenkomsten en trainingen, coaching naar behoefte en natuurlijk de werksessies op de scholen. Startpunt daarvoor was altijd een observatiemoment, waarbij de aanbieder een dag(deel) meekeek op de school.

De deelnemende scholen zijn actief in het speciaal basisonderwijs, (voortgezet) speciaal onderwijs en praktijkonderwijs. SBO, SO en VSO worden in deze publicatie ook samengevat onder de noemer gespecialiseerd onderwijs. Aan de aanbiederskant konden zowel educatiemedewerkers van culturele instellingen meedoen, als zelfstandige kunstvakdocenten.

Deze publicatie biedt een impressie van de resultaten. Alle teams stellen zichzelf voor, vier projecten worden met een reportage uitgelicht en verschillende experts en betrokkenen komen aan het woord. De initiatiefnemers hopen van harte dat deze uitgave een bron van inspiratie is en aanzet tot navolging.

Hengelo, oktober 2024

13 koppels

De mens zien, de wereld openen

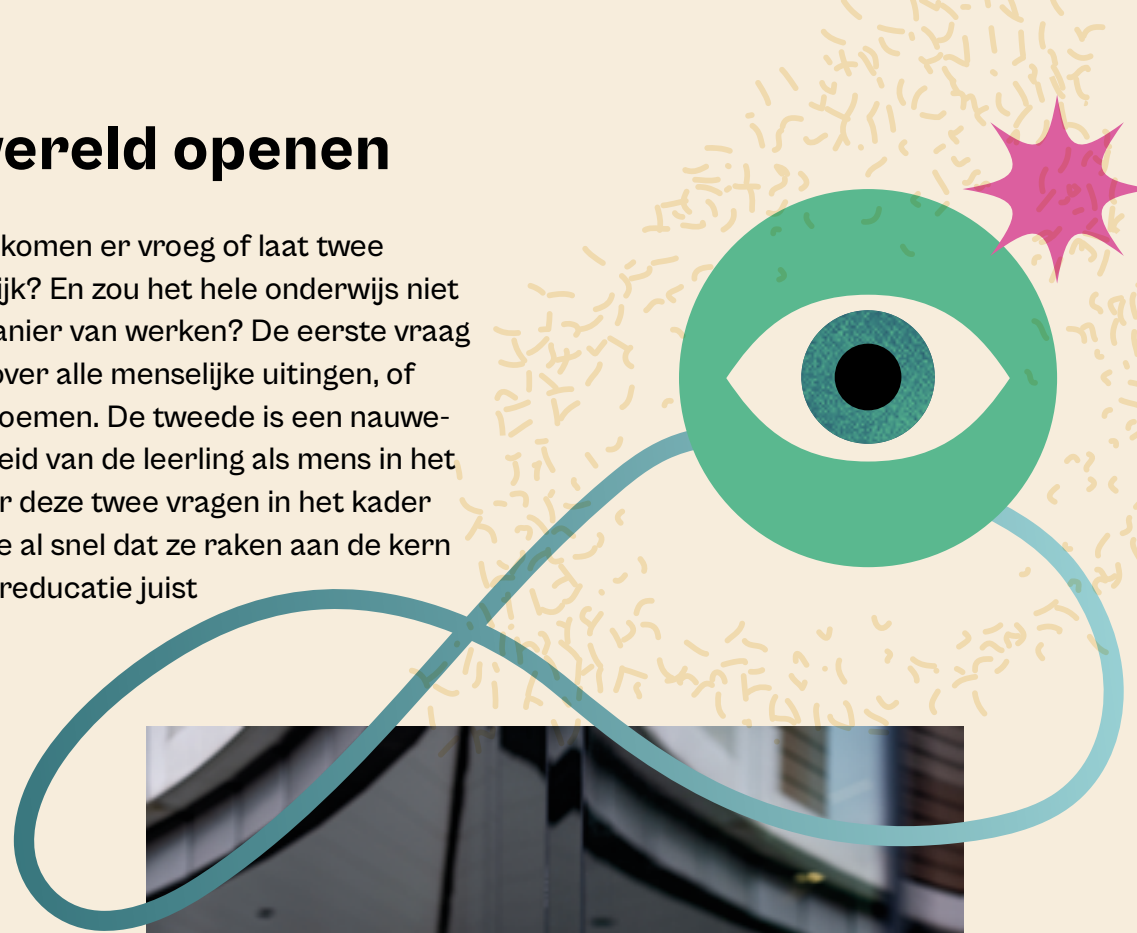
Wanneer het gaat over cultuureducatie komen er vroeg of laat twee discussies op tafel. Wat is cultuur eigenlijk? En zou het hele onderwijs niet moeten worden aangepast aan 'onze' manier van werken? De eerste vraag raakt aan de kwestie of we het hebben over alle menselijke uitingen, of alleen de bijzondere die we vaak kunst noemen. De tweede is een nauwelijks verholde kritiek op de onzichtbaarheid van de leerling als mens in het onderwijs. Als je wat langer nadenkt over deze twee vragen in het kader van het speciaal onderwijs, realiseer je je al snel dat ze raken aan de kern van wat daar gebeurt en waarom cultuureducatie juist ook daar van cruciaal belang is.

INDRINGENDE ERVARING

De vraag of het in het onderwijs over kunst of over cultuur moet gaan, gaat over veel meer dan over wat er wel of niet in een museum hangt. Zoals de bijdragen in deze publicatie laten zien, is niet elke cultuuruiting even toegankelijk voor iedereen. Wie op een andere manier de wereld waarneemt – door neurodivergentie, andere cognitieve vermogens of door fysieke beperkingen – ervaart cultuur op een heel eigen manier. Maakt dat een culturele ervaring minder betekenisvol? Integendeel. Het onderscheid tussen kunst en cultuur kan daarbij in de weg staan, maar wie daar overheen weet te stappen ziet dat een 'volks' instrument als de midwinterhoorn voor leerlingen uit het speciaal onderwijs een indringende ervaring kan zijn. Niet alleen voor het gehoor, maar bijvoorbeeld ook door het aan te mogen raken.

DE LEERLING ZIEN

Wanneer we zeggen dat er in cultuureducatie iets mogelijk wordt gemaakt dat in het reguliere, formele onderwijs niet gebeurt, zeggen we in feite dat het onderwijs er niet in slaagt om de leerling als mens te zien. Deze bundel

laat zien dat dat wel gebeurt wanneer cultuur het speciaal onderwijs in wordt gebracht. Het begint alleen, zoals Marian van Miert van LKCA zegt, bij vragen stellen. En bij het zien van de leerling, zoals dansdocent Benno Hubner laat zien door leerlingen die niet lijken te kunnen of durven bewegen, door middel van VR-brillen aan het swingen te krijgen.

OP EEN VEILIGE MANIER ONTREGELLEN

Met andere woorden: wat een project als Invent2gether laat zien is dat wie cultuureducatie, cultuur en onderwijs serieus neemt, eigenlijk niet anders kan dan erkennen dat cultuur in het speciaal onderwijs een centrale plek zou moeten hebben. Net zoals dat in al het andere onderwijs het geval zou moeten zijn. Maar meer dan dat laten de betrokken koppels zien wat cultuur bij kinderen en jongeren teweeg kan brengen. Cultuur kan, zoals trainer Karin Kotte zegt, op een veilige manier ontregelen, bij leerlingen voor wie dat vaak te moeilijk lijkt, maar voor wie dat bijzonder nodig is. Cultuureducatie opent de wereld, en dat is uiteindelijk waar onderwijs om draait.

Prof. dr. Edwin van Meerkerk
Hoogleraar cultuureducatie,
Radboud Universiteit Nijmegen

Edwin van Meerkerk is sinds 1 december 2023 hoogleraar Cultuureducatie aan de Faculteit der Letteren van de Radboud Universiteit.

Van Meerkerk doet onderzoek naar cultuureducatie in met name het primair onderwijs. Hij richt zich op de samenwerking tussen leerkrachten in de school en buitenschoolse kunstdocenten. Hij werkt mee aan de evaluatie en monitoring van het landelijke subsidieprogramma Cultuureducatie met Kwaliteit. Met zijn benoeming is er voor het eerst sinds 2015 weer een leeropdracht Cultuureducatie in Nederland.

In opdracht van Cultuur Oost (Gelderland) onderzocht Van Meerkerk het programma Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020, wat leidde tot de publicatie **Een woordenboek voor samenwerking tussen leerkracht en kunstdocent**.

“Kunst roept iets op bij leerlingen”

Nog te vaak is cultuureducatie in het gespecialiseerd onderwijs iets ‘voor erbij’, constateert adviseur en trainer Karin Kotte. Met Invent2gether leggen aanbieders en leraren samen de basis voor een blijvende verandering bij leerlingen, is haar overtuiging. “Kunst, iets maken wat je zelf hebt bedacht, maar ook kunst bekijken en beleven, wakkert verlangen aan. De drang om meer te willen.”

Op Het Speelwerk, school voor speciaal basisonderwijs in Zwolle, zag ze leerlingen hun creaties presenteren. In een keuzecircuit van vier weken had kunstdocent Michiel Bos ze met zijn Toonwerkplaats ondergedompeld in film en multimedialkunst, met allerlei workshops door kunstvakdocenten. Wat Karin Kotte raakte was de onbevangenheid waarmee de kinderen zo vooral zichzelf lieten zien. “Allemaal namen ze het applaus met een zekere vanzelfsprekendheid in ontvangst. De waardering voor elkaars werk leek een normale gang van zaken. Er bestaan geen onvoldoendes: het zijn eigen creaties en die zijn hoe dan ook goed.”

Tijd, geld en aandacht

De kern van Invent2gether is volgens Karin Kotte vooral: tijd. Kunstdocenten en leraren gaan samen op onderzoek uit, of ze nou bij nul beginnen of bestaand materiaal doorontwikkelen.

“Doordat daar eindelijk tijd, maar ook geld en aandacht voor is krijgen aanbieders de kans om te groeien in het gespecialiseerde onderwijs, en leraren op hun beurt in het geven van kunstonderwijs.”

Tot nog toe kwam de praktijk voor de kunstdocenten neer op: proberen aanbod af te stemmen op thema's uit het lesprogramma, waarbij de uitwisseling met de leraren zich beperkt tot een gesprekje vooraf of na afloop. Kotte: “Nu proberen ze samen dingen uit, ook in verschillende doelgroepen. Dat bevordert de diepgang. Door de herhaling ontdekken ze bovendien steeds beter hoe dingen werken en kunnen ze nuances

aanbrengen. Door bijvoorbeeld net een andere tekst of ingang te kiezen.” Ook belangrijk: het aanbod wordt vastgelegd, zodat (andere) leraren en kunstdocenten er vaker mee aan de slag kunnen.

Onverwachte dingen

Het samen optrekken van kunstdocenten/makers en leraren helpt ook de huiver wegnemen die kunsteducatie in het gespecialiseerde onderwijs snel oproept. “Je kunt niet met routine uit de voeten. Er kunnen allerlei onverwachte dingen gebeuren”, verklaart Karin Kotte die terughoudendheid. Het idee is dat het ontregelende van kunst haaks staat op de behoefte aan ritme en structuur. Terwijl met de juiste aanpak vaak het tegendeel blijkt, stelt ze. “Wanneer de opdracht iets oproept bij de leerlingen, en ze ruimte en hulp krijgen om dat om te zetten in een persoonlijke uiting, wordt het aanbod pas echt rijk. Zo bereik je misschien wel meer focus en betrokkenheid dan met een standaard opdracht.” Om die reden, vertelt ze, vormen de diversiteit van de kinderen en alle dingen die kunnen gebeuren, een wezenlijk onderdeel van de inhoud.

Mogelijkheden verkennen

Het betekent niet per se dat het wiel opnieuw moet worden uitgevonden. “Dit project biedt ook ruimte om ervaringen uit het reguliere onderwijs te testen in het gespecialiseerde onderwijs. Te kijken welk stuk past, en welk stuk je kunt vergeten. De motoriek van sommige leerlingen vraagt bijvoorbeeld een specifieke aanpak. Dan telt dus niet zozeer het resultaat, maar vooral hoe zij hun eigen mogelijkheden verkennen. Concreet kan dat betekenen: geen expositie van een eindresultaat, maar juist hun onderzoeksproces en ontdekkingen in beeld brengen.”

Voorop staat voor Kotte dat kunsteducatie een serieuze plek verdient, in het gespecialiseerde onderwijs net zo goed als elders. Dat betekent ook: inbedding in het lesprogramma. “Een uurtje djembé-les is heel leuk, maar staat op zichzelf. Zodra je vanuit een visie werkt en kunsteducatie laat bijdragen aan bepaalde doelen, gebeurt er meer.

Dan breng je een blijvende verandering teweeg bij leerlingen. Er ontstaat creativiteit, zelfvertrouwen, trots. En dat wakkert weer verlangen aan. De drang om meer te willen."

Daadwerkelijk bijdragen

Om ook daarop te kunnen inspelen zijn vervolgstappen nodig, zoals Karin Kotte opmerkt. "Sommige koppels uit Invent2gether werken daar al volop aan. Op Twents Vakcollege 't Woolde in Hengelo ontwikkelen een docent beeldend en een fotograaf bijvoorbeeld een leerroute over meer jaren, waarin de leerling leert zichzelf te laten zien." Het helpt ook om team en directie te overtuigen, weet Karin Kotte.

Dat kunst een dankbare ingang biedt staat voor Karin Kotte als een paal boven water. "Kunst brengt het brein in beweging, laat leerlingen buiten kaders denken en ervaren dat er altijd meer opties zijn. We zoeken naar een evenwicht tussen betekenis geven, persoonsontwikkeling en leerdoelen halen. Dat laatste is in het gespecialiseerd onderwijs soms lastiger. Waarom focussen we niet net zo serieus op betekenisgeving en persoonsontwikkeling?"

Tot het gaatje gaan

Invent2gether streeft naar 'de ultieme match' tussen aanbod van kunst-educatie en de leerlingen. Wanneer is die volgens Karin Kotte bereikt? "Wanneer de leerlingen worden geraakt, op dezelfde manier als de vakdocent zelf als kunstenaar ooit ook is geraakt. En wanneer leerlingen daardoor heel andere dingen laten zien. Niet afhaken, maar doorzetten, tot het gaatje gaan. Omdat ze de wil en het verlangen voelen iets te kunnen. Op welk niveau dan ook."

Nieuwsgierigheid

Leerpunten voor Kotte, collega-trainer Luisella Lai en de andere begeleiders van Invent2gether zijn er ook. Zoals meer ruimte bieden aan kunstdocenten die nog minder vertrouwd zijn met het (voortgezet) speciaal onderwijs, het speciaal basisonderwijs of het praktijkonderwijs. "Sommige van de aanbieders die nu meedoen zijn in feite al expert in het gespecialiseerde onderwijs. Misschien moeten we bij een vervolg op zoek naar mensen met minder ervaring op dat terrein." Tegelijkertijd denkt Karin Kotte dat er winst is te behalen door ervaringen van de koppels direct in te zetten in de trainingen. "Drie deelnemers hebben nu zelf een bijdrage geleverd aan de trainingen en dat werkte heel goed."

Sowieso heeft de nieuwsgierigheid waarmee de deelnemers aan dit project elkaar tegemoet treden haar verrast. Ze ziet het als een goede basis voor een verdere ontwikkeling van Invent2gether. "Dit is nog maar het begin."

WAT Tijdens vier atelierlessen van een uur hebben de kinderen een journaal gemaakt over een natuurverschijnsel, met behulp van stop-motion (een filmpje gemaakt van foto's, waarmee voorwerpen tot leven worden gebracht) en 'green screen'-techniek. De kinderen hebben informatie verzameld over een natuurverschijnsel, attributen gemaakt voor de stop-motionfilm en een journaal gepresenteerd voor een green-screen (waarbij het groene scherm wordt vervangen door een passende digitale achtergrond).

GROOTSTE ONTDEKKING Door de combinatie van aanschouwelijk en tastbaar onderwijs en creatieve werkvormen krijgen de leerlingen een beter begrip van het onderwerp, en wordt de motivatie vergroot. De spanningsboog wordt verlengd en het gevoel van competentie groeit.

TIP VOOR NAVOLGERS Voor kinderen in het speciaal basisonderwijs zijn succeservaringen en een gevoel van veiligheid van groot belang. In het ontwerp van je onderwijs moeten deze twee zaken zijn gegarandeerd. Het vormt de pedagogische basis waarop kinderen grote stappen in kennis, kunde, betrokkenheid en verbinding kunnen maken.

Luuc Visser — leerkracht groep 6/7 en thema-coördinator

Michiel Bos — De Toonwerkplaats

WAT Drie lessen en een expositie. Bedenken 'Wat geeft jou kracht?'. Fotograferen van het object dat de leerling kracht geeft. Bovendien hebben de leerlingen zichzelf door middel van een 'green screen' in een foto van hun eigen favoriete plek in Europa geplaatst. Tot slot expositie onder het motto: *Be proud and show it.*

GROOTSTE ONTDEKKING Leren van elkaars ervaring (kennis over doelgroep, techniek, praktische/organisatorische aspecten). De spiegel: doe je iets zo omdat je het altijd zo doet of is het juist kwaliteit, door ervaring zo ontwikkeld. Samen durf je makkelijker te experimenteren, dingen anders te doen, los te laten, anderen om hulp te vragen.

TIP VOOR NAVOLGERS Deel je ervaring, daar krijg je zoveel voor terug. Maak gebruik van elkaars expertise. Werk samen, sta open om los te laten en uit te proberen, durf te vragen. Durf je kwetsbaar op te stellen en aan te geven wat je moeilijk vindt.

Sterre Delemarre — maatschappelijke fotografieprojecten

Kitty Baas — leraar leerjaar 3 en creatieve vakken, ICC'er

Erfgoed komt tot leven op onderwijscentrum Het Roessingh

Buiten de **bubbel** met de **midwinterhoorn**

Erfgoed tastbaar maken voor ernstig meervoudig beperkte kinderen: het lijkt een onmogelijke opgave. Op onderwijscentrum Het Roessingh in Enschede brengen creatieve makers Annekariën van der Vossen en Siebrig van Heel **geschiedenis** tot leven, in een muzikale voorstelling die zo klein en behoedzaam is dat zelfs de midwinterhoorn zijn magische werk kan doen. “Je krijgt het meteen terug als het niet goed zit.”

“Ik ga proberen te blazen”, waarschuwt Siebrig van Heel vriendelijk, in haar rol als de puberjongen Tom. Alle kinderen doen de handen op de horen. Behalve Bram, want die had ze daar al vanaf het moment dat Tom en zijn oma (Annekariën van der Vossen) het lokaal binnenstapten. Een klaaglijke stoot van de midwinterhoorn vult heel kort de ruimte. Bij de zeven kinderen is geen schrik te bespeuren, hooguit lichte opwinding. Kevin heeft zijn handen nu voor de ogen, maar hij lacht er wel bij.

Wat scheelt is dat het Twentse instrument de kinderen al een beetje vertrouwd is. Omdat ze het eerst even mogen aanraken, voordat Siebrig haar demonstratie geeft. Robin slaakt een kreetje wanneer hij aan de beurt is, Quinn probeert of een van de

dino's waarmee hij speelt in de opening van de hoorn past. Maar ook kennen ze de 'toeter' van eerdere opdrachten in de klas. Bovendien is dit de tweede keer dat ze de voorstelling meemaken. Na de opening is het nu ook de afsluiting van de Cultuurweken van onderwijscentrum Het Roessingh. Een luxe, vindt leerkracht Dagmar Nijhof die herhaling. Met haar collega Aiwa Froeling stelt ze vast dat het effect ernaar is. “Je zag duidelijk de herkenning. Bij de voorwerpen en bij de liedjes”, zeggen ze.

DE KERN GEPAKT

Ander voordeel: dit keer waren ze alleen met hun eigen groep, in hun vertrouwde lokaal. Annekariën van der Vossen: “De vorige keer was het verplaatsen en het samenzijn met andere kinderen al te veel. Dat merkte je aan de reacties, zoals wegkruipen.” Dagmar Nijhof: “Het liefst zouden we altijd alle activiteiten per groep aanbieden, maar dat laat het cultuurbudget niet toe.” Blijft staan, volgens Aiwa Froeling, dat beide creatieve makers precies raak hebben geschoten bij de doelgroep. “Ze hebben supergoed de kern gepakt van een ongrijpbaar thema als erfgoed, en daar op zo'n belevingsgerichte manier vorm aan gegeven dat de kinderen er plezier uit halen.”

In feite is de voorstelling een samenvatting van de module cultureel erfgoed, die de beide makers in samenspraak met de twee leerkrachten hebben ontwikkeld voor de jaarlijkse Cultuurweken. In eerste instantie bedoeld voor de EMB-groepen tot en met twaalf jaar, maar ook in de groepen tot en met achttien jaar sloeg de module aan. In de 11 groepen van de EMB-leerstream zitten leerlingen met een (zeer) ernstige verstandelijk beperking en een ontwikkelingsleeftijd rond de twee tot vier jaar.

Daarnaast hebben ze vaak een of meer andere beperkingen, bijvoorbeeld fysiek, zintuiglijk en/of communicatief. Behalve in de EMB-afdeling is de module gebruikt in de vijf groepen van de afdeling Het Jonge Kind (vier- tot zesjarigen).

ZACHT ZINGEN

Met een liedje stellen Tom en zijn oma – door wie jong en oud een gezicht krijgen – zich deze vrijdag opnieuw voor aan de zes kinderen en hun vier begeleiders. Het zachte zingen en het bescheiden geluid van de ukelele neemt ze mee naar een denkbeeldig museum, op een tekening verbeeld als een statig pand.

Al zingend tonen Siebrig van Heel en Annekarien van der Vossen eerst afbeeldingen van dingen die je daar kunt tegenkomen, en laten dan het voorwerp rondgaan. Van een dino en een grammofoon tot een schilderij en een pruik gemaakt van wc-rolletjes, die een paar kinderen best even op hun hoofd willen. Dankzij een spiegelende uitsparing wordt het schilderij bij elk kind een zelfportret. "Dat kennen we hè", zegt Dagmar Nijhof, wijzend op het bord waar zes portretten met selfies van de kinderen hangen.

Het is het resultaat van een van de opdrachten uit de leerlijn. Bij elk van de zes voorwerpen hebben Van Heel en Van der Vossen voor een week materiaal ontwikkeld, met activiteiten en oefeningen op verschillende niveaus, te koppelen aan een vast moment uit het dagritme, zoals het eten of het buiten spelen. De leerkrachten kunnen daar naar behoefte uit putten. "Het schilderij met de spiegel was een van de favorieten", heeft Dagmar Nijhof gemerkt. "Ze zien niet alleen zichzelf op een andere manier, maar herkennen ook de ander." Aiwa Froeling: "Eigenlijk is het een vorm van kunstbeschouwing, op hun niveau."

KRACHT VAN HERHALING

De kracht van de herhaling is hier onmiskenbaar, stelt het viertal vast. Neem het 'magische oergeluid' van de midwinterhoorn, zoals Annekarien van der Vossen het omschrijft. "De eerste keer kunnen ze er nog niks mee. Maar dankzij de herhaling gaan ze

het toch tot zich nemen. Ze blokkeren niet meer." In principe zingen de makers de hele voorstelling aan elkaar. "Wanneer je te veel praat, wat in deze groep sowieso niet kan, raken de kinderen uit hun concentratie." In andere groepen gebruiken ze ook Nederlands Met Gebaren.

Klein, veilig en toegankelijk zijn sleutelwoorden. "Terwijl je ze toch een klein beetje meeneemt buiten hun bubbel", aldus Annekarien. Het bestaande aanbod is daarvoor al snel te veel van het goede. Want: te ingewikkeld. Of te duur, zoals Dagmar Nijhof opmerkt: "Als we al iets kunnen kiezen uit het Cultuurmenu in Enschede is het voor groepen van 24 of 33 leerlingen, terwijl wij maar met 8 kinderen komen."

Een aangepast – en door de gemeente Enschede gesponsord – bezoek aan 'Hennik en Dika', in hun historische los hoes in het naburige Ledeboerpark, bleek in deze Cultuurweken voor sommige groepen een dankbaar alternatief. "Het is authentiek en belevingsgericht." In musea of andere culturele instellingen komen deze leerlingen sowieso zelden. Vaak uit bescherming. Van der Vossen: "Ouders en begeleiders zijn bang voor situaties die onrust kunnen oproepen. Terwijl er best veel kan, zolang je het maar zacht en voorzichtig aanpakt."

VOORUITKIJKEN

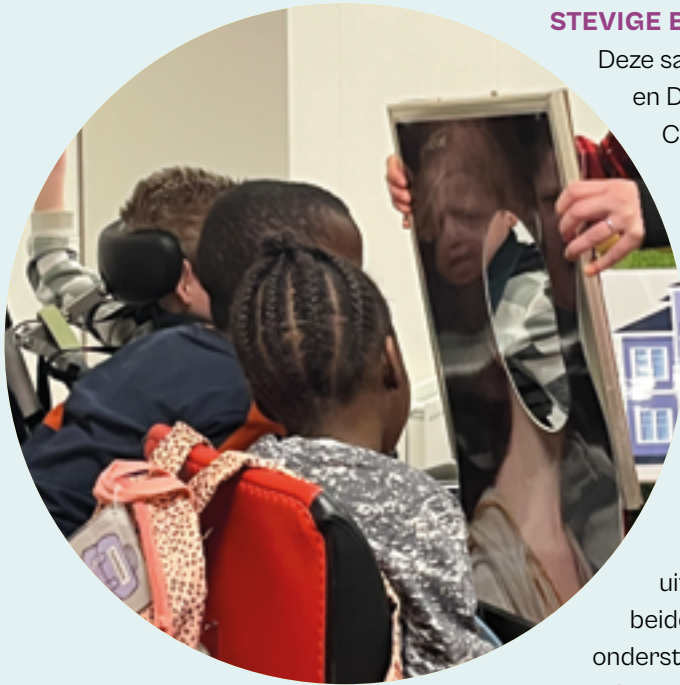
Zelf was het viertal aanvankelijk een tikje te ambitieus. Het onderwijscentrum omvat bijvoorbeeld ook nog regulier basisonderwijs, een afdeling voor zeer moeilijk lerende kinderen en een arbeidsgerichte leerweg. Maar het plan om de module 'schoolbreed' aan te bieden lieten ze varen. "Het voordeel is wel", merkt Aiwa Froeling op, "dat er een fundament ligt om vooruit te kijken. Dit eerste deel is wel al ingericht op de structuur van onze 'scholen binnen een school.' "Sowieso is het materiaal van de leerlijn duurzaam inzetbaar. Siebrig van Heel: "Alles is online beschikbaar, met als bijkomend voordeel dat het eenvoudig is aan te passen. Ook een video van de voorstelling staat online."

“Er kan best veel, zolang je het maar zacht en voorzichtig aanpakt”

Inmiddels kijken ze al vooruit naar de Cultuurweken volgend jaar. Thema: audiovisuele media. Best ingewikkeld, erkennen ze, maar dat dachten ze van erfgoed ook. "Siebrig en ik hebben allebei al ideeën", vertelt Annekarien van der Vossen. De komende jaren zullen zo ook Dans, Muziek, Beeldend en Drama een volwaardige leerlijn krijgen, "waarbij je de oefeningen en opdrachten in de veilige omgeving van de klas zo vaak kunt herhalen als je wilt."

STEVIGE BASIS

Deze samenwerking helpt Aiwa Froeling en Dagmar Nijhof, beiden ook Interne Cultuurcoördinator (ICC'er), om een cultuuromslag te bereiken. Froeling: "We hopen dat de cultuurweken straks op elke afdeling door de collega's worden omarmd. Dankzij een kunst- en cultuurplan ligt er een stevige basis waarmee alle disciplines volgens een vast format blijvend aandacht krijgen. Over vijf jaar kan het draaiboek voor erfgoed weer uit de kast." Daarbij, benadrukken beide leerkrachten, is meerjarige ondersteuning zoals nu via Invent2gether zeer gewenst.

18

Met hun specifieke doelgroep vielen ze een beetje buiten de boot in de gezamenlijke voorbereiding met alle koppels van deze pilot, wat aanvankelijk voor enige hapering zorgde. Een voorbeeld: procesgericht werken. In de definitie van trainer Karin Kotte: '(...) Gevoelens, ervaringen en ontdekkingen worden op eigen wijze omgezet in een product, in kennis of in een kunstzinnige uiting.' Dagmar Nijhof: "Voor deze doelgroep is die aanpak niet geschikt. Het bewijst dat er nooit iets standaard of vanzelfsprekend beschikbaar is." Des te blijer waren ze met de extra tijd die ze kregen om hun eigen programma verder te ontwikkelen.

DRAAGVLAK GROEIT

Daarmee zijn ze al ver voorbij de incidentele activiteit van een half uurtje, waarmee Froeling en Nijhof en hun collega's het in het verleden vaak moesten doen. Ook de uitbreiding van de ene Cultuurweek – een initiatief van oud-leerkracht Marianne Dom van 't Spijker – naar een periode van zes weken is winst. Want: meer tijd en rust. "De directie vindt dit belangrijk", melden beide leerkrachten. Ook in het team groeit het draagvlak. Menig collega leverde zelf een bijdrage, door voor te lezen uit Jip en Janneke in het Twents of met een demonstratie spinnen.

Annekarien van der Vossen en Siebrig van Heel zijn daar ook blij mee, maar vooral zijn ze volledig gegrepen door deze kinderen. Annekarien: "Je krijgt het meteen terug als het niet goed zit. Daar moet je op kunnen inspelen, maar daar zit ook de aantrekkingskracht."

In de groep van deze middag zit het zeker snor. Annekarien draait de antieke grammofoon op en er klinkt een krakend maar swingend mopje oude jazz. Dario loopt erop af en begint te dansen, Kevin doet ook mee. Sara richt zich op uit haar stoel, Tiemen staat op en maakt sprongetjes. Zelfs Robin doet in zijn rolstoel mee, samen met een begeleidster. Een minuutje, en dan, grapt de stagiair van dienst, is 'de danceparty voorbij'.

*De namen van de kinderen zijn om privacyredenen verzonnen.

19

Dagmar Nijhof — docent

Siebrig van Heel — Leskwartier

Annekarien van der Vossen — Leskwartier

Aiwa Froeling — docent

(ontbreekt op de foto)

Marian van Miert
specialist cultuureducatie LKCA:

autonomie in cultuureducatie

WAT WIL HET KIND?

begint bij vragen stellen

Aan obstakels geen gebrek, bij het toegankelijk maken van kunst en cultuur voor leerlingen in het gespecialiseerde onderwijs. Mede daardoor wordt de sleutel nog te vaak over het hoofd gezien, is de overtuiging van expert Marian van Miert. En dat is volgens haar de autonomie van het kind. "Het begint bij vragen stellen."

Het Busje. Dat staat volgens Marian van Miert symbool voor een van de belangrijkste hindernissen. Leerlingen in het gespecialiseerde onderwijs staan letterlijk en figuurlijk op grotere afstand van kunst en cultuur. "Hun ouders staan niet op het schoolplein, zijn minder vanzelfsprekend betrokken bij wat daar gebeurt", noemt ze een voorbeeld. "De kinderen worden door dat busje vroeg opgehaald en komen laat thuis, waardoor na school iets ondernemen niet vanzelfsprekend is. Dan nog is het de vraag of er passend aanbod beschikbaar en bereikbaar is. Ook voor een schoolbezoek aan een museum of theater zijn vervoer en extra handen nodig, en dat kost dus ook meer geld."

SCHOOL IS DE PLEK BIJ UITSTEK

Ondanks alle haken en ogen kan er meer dan vaak wordt gedacht, gelooft Van Miert. Zij is als specialist cultuureducatie in het speciaal onderwijs verbonden aan het Landelijk Kenniscentrum Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA). School is bij uitstek de plek om het kunstonderwijs te organiseren, meent ze. Of het nou is in Samen naar School-klassen op reguliere basisscholen, of in het gespecialiseerde onderwijs, waar ook het Overijsselse project Invent2gether zich afspeelt. Dat programma voldoet aan meer belangrijke voorwaarden, merkt Van Miert op. "Zoals co-creatie, waarbij kunstvakdocenten en leraren van elkaar leren." Daarvoor werken ze langere tijd samen, wat volgens haar cruciaal is om het aanbod zowel uitdagend als passend te maken.

Het bleek ook uit het onderzoek 'Speciaal Verbeeld' (2020) van het LKCA, waarbij ze was betrokken. "Kunstvakdocenten waren voor een jaar verbonden aan een school.

*"Er is tijd
om kinderen
uit hun groef te
laten komen"*

Daardoor leerden ze elkaar, de leerlingen, maar ook lokalen en materialen echt kennen." Wat levert zo'n band op? "De durf om meer te experimenteren. Het hoeft niet altijd meteen een succesnummer te zijn. Er is tijd om kinderen uit hun groef te laten komen. Zodat je kunt onderzoeken wat er nog meer kan, nadat die geliefde eenhoorn eenmaal op papier staat."

AUTONOMIE IS DE BASIS

Om cultuureducatie in het gespecialiseerde onderwijs te laten gedijen is volgens Van Miert een ecosysteem nodig waarin het kind centraal staat. Met een wisselwerking tussen alle domeinen daaromheen – school, thuis, zorg en welzijn, vrije tijd – zodat maatwerk kan worden geleverd.

Het LKCA heeft hiervoor samen met het lectoraat Kunsteducatie van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten een format ontwikkeld met een bijbehorende tool (zie kader). De ervaring leert wel dat er één basisvoorwaarde is, aldus Van Miert: "Autonomie". Terwijl die in alle domeinen snel ondersneeuwt. "Door de intensieve zorg hebben ouders vaak geen ruimte om zich met de behoeften van hun kind op cultureel vlak bezig te houden, hulpverleners vragen ook vaak niet naar eigen wensen van het kind. Het schoolaanbod sluit niet altijd aan doordat het bijvoorbeeld te kinderachtig is. Met vrije tijd-aanbod dat kinderen zelf zouden willen komen ze niet vanzelfsprekend in aanraking."

De oplossing is deels een kip-en-ei-verhaal, erkent ze. "Wie nog nooit een gitaar heeft gezien zal er niet naar talen. Maar het begint bij vragen stellen. En dóórvragen. Een gesprek met het kind zelf is noodzakelijk, om te ontdekken waar het behoefte aan heeft, hoe lastig dat misschien ook is wanneer het zich minder makkelijk kan uitdrukken."

LAT HOOG LEGGEN

Dát er zo passend aanbod ontstaat is niet genoeg, benadrukt Van Miert. "Het moet ook helder en zichtbaar zijn voor wie het toegankelijk is". Dat ligt volgens haar minder voor de hand dan je zou denken. "Niet altijd is duidelijk voor welke doelgroep iets geschikt is. Is er audiodescriptie beschikbaar, is een voorstelling prikkelarm of taalarm, wordt er een in- en uitleiding aangeboden?" Tegelijkertijd kan het ook goed werken, tekent ze daarbij aan, wanneer van tevoren niet alles wordt dichtgetimmerd.

Ze noemt als voorbeeld de aanpak van Adriaan Luteijn, van het Gelderse dansgezelschap Introdans. "Hij wil niet te veel weten van een groep, juist om die te kunnen uitdagen. Liever de lat hoog leggen, is zijn uitgangspunt, al zorgt hij wel dat altijd de juiste mensen aanwezig zijn om de veiligheid te kunnen waarborgen."

FLEXIBEL ZIJN IN HET MOMENT

Marian van Miert durft de stelling aan dat de beste kunstvakdocenten zijn te vinden in het speciaal onderwijs. "Omdat je nergens anders zó flexibel moet zijn en moet kunnen differentiëren." Vaak ook nog in het moment. "Je moet een meester zijn in improviseren en je plannen bijstellen. Dat maakt het werk ook leuk, denk ik. Deze docenten worden blij wanneer ze iets vinden waarmee ze een kind een stap verder kunnen brengen."

Dat de provincie Overijssel investeert in een project als Invent2gether is volgens Van Miert belangrijk, omdat het de waarde van cultuureducatie in het gespecialiseerde onderwijs onderstreept. "Juist in dit veld is veel bovenlokaal georganiseerd. Cultuurcoaches werken bijvoorbeeld vaak in een gemeente, daar hebben kinderen die in een andere plaats naar school gaan weinig aan." Voor een blijvend effect hoopt ze dat Invent2gether een vervolg krijgt. "Alleen al voor de kennisuitwisseling is dat van groot belang. Ik ben benieuwd naar de resultaten en zal ze graag met mijn cultuureducatie-netwerk delen."

Hoe ziet een/jouw culturele leerecosysteem eruit?

Het LKCA is niet alleen pleitbezorger van een inclusief cultureel leerecosysteem, het kenniscentrum biedt ook een handige tool voor wie ermee wil kennismaken en/of werken. Deze praktische analyse bestaat uit twee onderdelen.

1

Eerst breng je je eigen culturele leeromgeving in kaart. Wat en hoeveel kreeg je thuis, op school, via vriendjes mee aan cultuur?

Zat je op muzieklés, ging je naar het theater, naar welke muziek luisterden jullie thuis? "Zo krijg je grip op wat we bedoelen met dat culturele leerecosysteem", licht Marian van Miert toe.

2

In de volgende stap analyseer je op dezelfde manier je eigen werkveld. Van Miert raadt aan de tool (ook) met het team te gebruiken. "Wie weet kom je al pratende op heel eenvoudige oplossingen om het aanbod voor een bepaalde doelgroep toegankelijker te maken."

Publicatie
Kunst en cultuur
voor jou en mij?

Creatieve techniek werkt als magneet op leerlingen VSO Deventer

Een karakter boetseren met de soldeerbout

Ze leren de basisprincipes van electriciteit en hoe je die toepast. Zo bouwen ze hun eigen bewegende voertuig, 'beest' of ander object. Voor de onderbouw van VSO Deventer brengt Reinhart Voulon techniek en kunst samen op een manier die ook andere leerlingen naar het handvaardigheidslokaal lokt. "Zo'n gezellig ding, dit."

Nooit eerder hielden ze een soldeerbout vast. Kunstvakdocent Maaïke Telnekes: "Wie het spannend vindt mag het zeggen". In plaats daarvan vuren de zes brugklassers de ene na de andere vraag af op gastdocent Reinhart Voulon. "Wat gebeurt er als je het uiteinde aanraakt?" "Dan zeg je au." "En als je 'm blijft vasthouden?" "Dan gaat je vinger eraf. Maar eerst begint het naar frikandel te ruiken."

De nieuwsgierigheid krijgt gezelschap van gretigheid, zodra Telnekes uitlegt dat ze vandaag een bewegend wezen gaan maken van een batterijhouder, een motortje, een schakelaartje en houten ijsstokjes. Het zullen zes verschillende 'beestjes' worden, want het onderscheid zit straks in de bewegingen die de leerlingen het meegeven: lopen, dansen, wiebelen, springen. Of schuiven als een zeehondje, zoals Voulon een prototype laat doen. "Let op, nu krijgt hij een heel andere persoonlijkheid", zegt hij, en stelt de pootjes bij. "Je hebt z'n leven veranderd!" roept Milan uit.

BUURMAN EN BUURMAN

Terwijl het rumoer onderwijs geen moment verstomt legt Voulon bij elk van de twee tafels geduldig uit hoe dat werkt, solderen. Emiel vraagt waarom er tin moet worden toegevoegd. "De ondergrond is toch al van metaal?" "Dat smelt pas bij veel hogere temperaturen", verklaart de docent creatieve techniek. Milan is al begonnen zijn stroomdraden vast te 'smelten'. "Mister ongeduld", maant docent Telnekes hem. "Niet meer grommen hè? Die tijd hebben we gehad." Emiel krijgt het tin niet onder controle. "Je weet best wat je moet doen", spoort Voulon hem aan. Iemand imiteert het stuntelige klusduo Buurman en Buurman.

Reinhart Voulon geeft af en toe luidkeels een aanwijzing - "Onderlangs vastpakken, als een pen!", "Niet te veel tin!" - maar tussendoor vallen nu zowaar korte, geconcentreerde stiltes. Emiel laat trots zien dat er leven zit in zijn wezentje. Hij krijgt een boks van Voulon. "Hoe noem je die beweging?", wil Telnekes weten, terwijl de ijsstokjes lange slagen maken. "Het lijken wel zwemmers in de IJssel", is het antwoord.

VIER POTEN TEGELIJK

"Mag ik je vinger eraf knippen?", vraagt Merlijn melig aan Jesper, spelend met een combinatietang. "Nee, die heb ik nog nodig", reageert Jesper droog. Damian ziet al de draak voor zich die hij wil maken. Met vleugels die op en neer bewegen. In de bak met oud speelgoed vindt hij iets wat ooit een vleugel van een vlinder was. Die kan hij verven, bedenkt hij hardop. Nou nog een tweede vleugel zien op te duikelen. Jesper fabriceert ondertussen onverstoord een soort helikopterwieken van de stokjes. Emiel wil zijn wezen geen twee maar vier poten geven. "Dat betekent ook dat je die twee paar poten precies gelijk moet laten bewegen", daagt Voulon hem uit.

Met zijn bedrijf Techniki maakt Voulon kinderen, jongeren en docenten enthousiast voor techniek en machines, door ze daar zelf een artistieke draai aan te laten geven. "Dat ze de basisprincipes van verschillende technieken krijgen aangeleerd is cruciaal. Als je dat niet doet gaan ze het wiel opnieuw uitvinden en lopen ze vast voor ze goed en wel zijn begonnen." De leerlingen die hij vandaag voor zich heeft weten bijvoorbeeld dat je voor electriciteit een circuit moet maken, zodat stroom rond kan gaan. "Dat hebben we ze laten ontdekken door een simpele batterij met twee draden tussen plus en min en een kerstlampje".

EIGEN KARAKTER

De les loopt richting einde. Maaïke Telnekes meldt dat ze volgende week hun werkstuk mogen verfijnen, met oogjes, een staart, voelsprietten of iets anders. Emiel, bloedserius: "Ik kan niet wachten." Telnekes, zacht: "Bij de overdracht waarschuwde zijn mentor me nog. Niet lekker in z'n vel, kort lontje. En moet je nou kijken." Damian wil zijn draak afmaken en thuis verven. Dat mag ook op school, zegt de docent. "Ik vind het fijner om het in stilte te doen", verklaart Damian. Het object van Kerem wordt op video vastgelegd. "Zo'n gezellig ding, dit", zegt hij vertederd. Reinhart Voulon: "Zo zie je dat elk object z'n eigen karakter heeft."

Kerem heeft het warm gekregen en pakt de ventilator erbij die hij de vorige keer zelf heeft gemaakt. Het is meer dan een gimmick, maakt Voulon duidelijk. "Hij weet nu ook hoe een windmolen werkt. Op de commerciële markt worden allerlei kant-en-klare les-pakketten aangeboden, waarmee je bijvoorbeeld leert schroeven, of solderen. Dat lukt dan nog wel, maar waar het om gaat is dat je het kunt toepassen. Dus moet je vragen stellen: Waarom staat een windmolen niet naast een huis? Staan de bladen recht of schuin? Anders wordt het een les van gemiste kansen."

Of ze mogen gaan, vraagt een leerling. "Nee, eerst opruimen", roept Telnekes. Jesper vertrekt als laatste, na zijn object te hebben gedemonstreerd op de gang. Voulon, ten afscheid: "Wat je eigenlijk hebt gedaan is het principe van een ouderwetse koets gebruiken".

ONGEREMD ONTDEKKEN

Het werken in het speciaal onderwijs bevalt hem, zegt Voulon wanneer de leerlingen zijn vertrokken. "Docenten kunnen beter inspelen op wat een leerling op dat moment nodig heeft. Ze weten dat die anders denkt dan zichzelf." Dat hij voor Invent-2gether langere tijd samen optrekt met Maaïke Telnekes zorgt voor een blijvend effect, hopen ze beiden. Voulon: "Mijn droom is dat Maaïke het straks zelf kan voortzetten. Niet dat ze mij hoeft te imiteren, maar het zou mooi zijn als ook zij leerlingen ongeremd techniek kan laten ontdekken."

Voulon komt in alle negen klassen van VSO Deventer vier keer op bezoek, voor een les van pakweg anderhalf uur. Het zijn leerlingen van verschillende niveaus, vanaf vmbo. De basis zijn lessen die hij

“Toen ze dit klaar hadden voelden ze zich helemaal de bink”

vaker geeft, aangepast voor deze doelgroep. Waarbij juist zijn terugkerende aanwezigheid maatwerk mogelijk maakt. "Soms wordt bij eenmalige workshops een voorselectie gemaakt, van leerlingen die wel of niet kunnen meedoen. Bovendien moet een werkstuk op z'n minst af zijn, en liefst ook nog een succesnummer." Hier doet iedereen mee, al dan niet met extra stappen voor wie dat nodig heeft, en is er ruimte om dingen uit te proberen. Maaïke Telnekes: "Je merkt ook dat ze Reinhart zijn gaan kennen." Voulon, lachend: "Dat heb ik anders nooit."

GLUREN EN MEEDOEN

De 'werkplaats' werkt bovendien als een magneet op andere leerlingen, vertellen beide docenten. De deur staat altijd open, maar het blijft niet bij gluren. "Een paar jongens uit de vierde kwamen hier met een reuzenrad dat ze wilden laten draaien. Na overleg met de mentor zijn ze er gewoon bij komen zitten. Dat kun je van tevoren niet bedenken." Of neem de bovenbouwleerlinge die vóór de les van deze middag aanklopte met het idee om een draaiende boekenetalage te maken. Voor een bekende, die omslagen van diverse uitgaven van Alice in Wonderland verzamelt. Reinhart Voulon: "Ze heeft een beeld, weet dat er iets moet draaien, maar hoe? Ze proeft dat ze dat soort kennis hier kan halen."

Precies daar draait het om, meldt hij opgetogen. “Ze weten dat ze iets niet kunnen, maar dat remt ze niet af, integendeel. Dat is het echte leven.” Telnekes wijst op de auto die een paar leerlingen in elkaar hebben gesleuteld, inclusief afstandsbediening. “Het zijn praktijkjongens en ze zijn niet dol op school. Toen ze dit klaar hadden voelden ze zich helemaal de bink.”

OPBRENGST VOOR LEERLINGEN

Het ‘doen’ staat voorop, benadrukt ze. “Daar staan we allebei hetzelfde in.” Om die reden hebben ze minimale ontwikkeltijd begroot, zodat er meer budget beschikbaar bleef voor materiaal – dat overigens grotendeels bestaat uit afgedankt mechanisch speelgoed – en vooral lestijd. “De opbrengst gaat zoveel mogelijk naar de leerlingen”, aldus Voulon. Al zou er, stellen ze ook vast, bij een vervolg misschien wel wat meer ontwikkeltijd bij mogen.

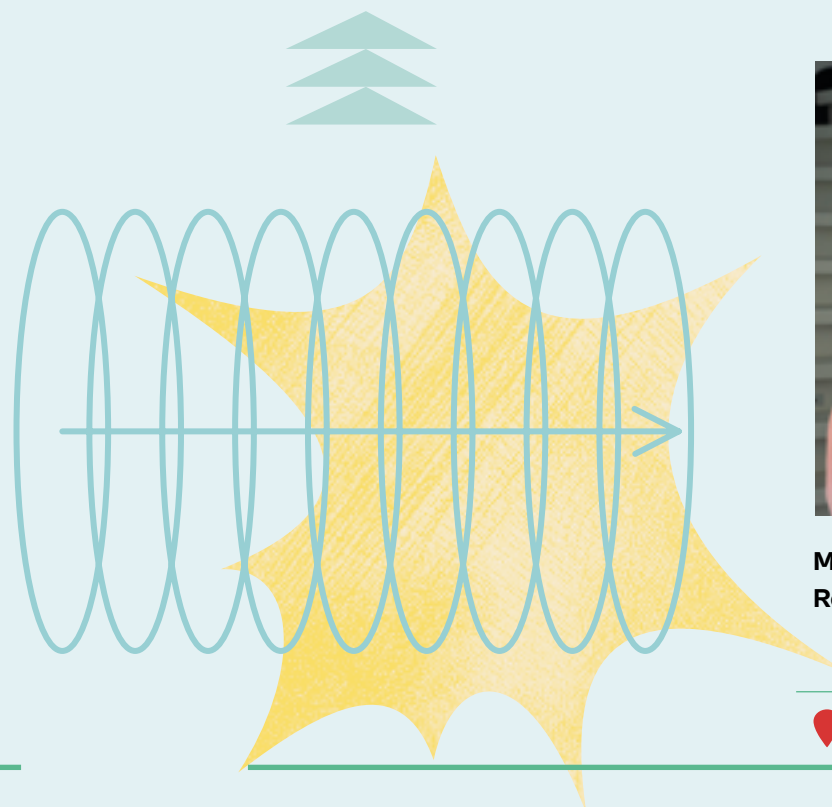
Met Invent2gether kan Maaïke Telnekes ook een extra impuls geven aan het kunst- onderwijs op VSO Deventer, waar tot haar komst geen kunstvakken werden gegeven.

Ze vindt het een mooie uitdaging om de leerlingen juist in al hun verscheidenheid een eigen succeservaring te bieden. “Voor zo’n eureka-moment is tijd nodig”, vult Voulon aan. “En ik merk dat die er is. Er is geen haast.” Voulon en Telnekes werken door dit project ook meer samen via het Technicampus Experience Center (TEC), waaraan Voulon is verbonden. “Daar bieden we heel veel aan dat niet altijd op school kan”, vertelt hij. “Van VR en robotica tot een tiny house installeren.”

TIPS UIT DE PRAKTIJK

Telnekes had voor Invent2gether de keus uit drie projecten en koos voor Techniki, “omdat ik zelf niet thuis ben in alle aspecten van techniek. Er was een goeie klik. Van electriciteit weet ik nog steeds niet alles, maar z’n lopend beestje zou ik nu kunnen maken.” Voulon had achteraf gezien buiten de lessen wel graag wat meer tijd gehad, “maar dit was nu eenmaal de keuze die we hebben gemaakt.” Telnekes vindt dat ze de uitgangspunten van Invent2gether – samen iets ontwikkelen dat langer meegaat – recht hebben kunnen doen. De coach die ze was toegewezen hebben ze amper gesproken, “dat was niet nodig.” De uitwisseling met andere koppels was inspirerend, vertelt ze. “Mijn netwerk is uitgebreid.”

Ook Voulon vond de inhoud van het trainingsprogramma niet altijd even goed aansluiten. “Het was vrij theoretisch. De beste tips haal je toch uit de praktijk. Hoe kan een ADD’er reageren?” Tegen Maaïke: “Dat leer ik van jou.”

Maaïke Telnekes — kunstvakdocent & ICC'er
Reinhard Voulon — Techniki –
 Techniek voor kids

Willem van Bruggen (provincie Overijssel) ziet 13 projecten Invent2gether als nieuwe kansen

“Wat niet kan gebeurt hier dagelijks”

Ervaren wat er kan, zonder aannames vooraf. Wat die kern van creativiteit teweeg kan brengen laat het project Invent2gether bij uitstek zien, volgens Willem van Bruggen, beleidsadviseur bij de provincie Overijssel. “Ik hoop dat deze impuls iets heeft opgezet.”

Ooit werkte hij zelf korte tijd als docent beeldende vorming in het gespecialiseerde onderwijs. “Het waren een paar maanden, maar daar heb ik geleerd heel open naar leerlingen te kijken”, vertelt Willem van Bruggen. “Niet uitgaan van aannames, maar ervaren wat ze kunnen.” Dat blijkt vaak meer dan gedacht. “Waarom zou je er bij voorbaat van uitgaan dat een kind niet met een hamer of een zaag overweg kan? Op die scholen gebeuren de hele dag door onmogelijke dingen.”

En waar er toch sprake is van twijfel of huiver, zijn juist creatieve makers in staat de boel open te breken, is zijn overtuiging. Des te groter het effect van Invent2gether, waarbij leraren en makers met elkaar de grenzen opzoeken. “In zo'n team leer je van elkaar.” Een bezoek aan een van de deelprojecten ligt op het moment van het interview nog in het verschiet, maar wat Van Bruggen tot dan toe over de resultaten heeft vernomen stemt hem alvast positief.

Verscheidenheid aan makers

Blij is hij bijvoorbeeld met de samenstelling van de koppels, waarin aan de aanbiederskant een grote verscheidenheid aan makers is vertegenwoordigd. Niks ten nadele van gevestigde gezelschappen en instellingen als symfonieorkest Phion, de Nederlandse Reisopera of Theater Sonnevand, maar Van Bruggen vindt het belangrijk dat ook individuele kunstvakdocenten en makers zich op dit vlak kunnen bewijzen. “Een zzp'er die weet – of leert – wat een leerling in het gespecialiseerde of praktijkonderwijs in een specifieke situatie nodig heeft is ook van grote waarde.”

Als beleidsadviseur met cultuureducatie in zijn portefeuille stond van Bruggen mede aan de basis van Invent2gether. Aanleiding was het onderzoek **Creativiteit gevraagd** van kunstvakdocent Marianne Dom van het Spijker, uitgevoerd in het kader van haar stage bij de provincie. Van Bruggen: “Het aanbod voor deze doelgroep is over het algemeen te beperkt. En bestaande programma's aanpassen werkt vaak niet.” Met extra geld wilde de provincie, op voorspraak van toenmalig gedeputeerde Roy de Witte, een impuls geven aan de ontwikkeling van hoogwaardig aanbod. Dat hoefde niet per se helemaal nieuw te zijn, maar wel op maat gesneden.

Spreiding en diversiteit

Alle overkoepelende regionale organisaties voor cultuureducatie in de provincie werden betrokken. Niet alleen werd zo het draagvlak vergroot, het stimuleerde ook de onderlinge samenwerking tussen deze vijf zogenoemde 'pervoerders'. Ook zij leren op deze manier van elkaar, meent Van Bruggen. “Dat helpt de cultuureducatie in zijn geheel vooruit.” Andere voorwaarden die de provincie stelde waren een goede geografische spreiding, met een balans tussen stad en regio, en diversiteit in culturele aanbieders, van grotere partijen (zoals in dit geval poppodium Metropool) tot eenpitters.

Dertien mooie producten

Willem van Bruggen beseft dat de reikwijdte van deze pilot beperkt is. “Het is een kans om meer aandacht te geven aan deze specifieke onderwijstypen. We zullen niet ieder kind kunnen bereiken, maar ik hoop toch dat deze impuls iets heeft opgezet.”

Over een vervolg kan hij nog weinig concreets zeggen, ook omdat het provinciale cultuurbeleid op het moment van schrijven nog moet worden vastgesteld. “Het zal in elk geval zijn weg moeten vinden in de programma's van de pervoerders. Er zijn straks wel dertien mooie producten beschikbaar waarmee ook op andere scholen verder kan worden gewerkt. Hopelijk past een vervolg binnen de bestaande regelingen, en zo niet, dan moeten we verder kijken.”

SBO Facet, Zwolle • TYPE ONDERWIJS speciaal basisonderwijs

WAT We hebben een selectie van schilderijen gemaakt en gebruikt als vertrekpunt voor gesprekken volgens het principe Visual Thinking Strategy (VTS). Hieraan hebben we een beeldend maakproces gekoppeld. Door samen gericht te kijken ontstaat er interesse, komen er vragen boven, luister je naar wat er gezegd wordt, stel je vragen en leer je van en met elkaar. Voor eigen scholing volgen wij parallel aan het proces in de klassen, het opleidingstraject via VTS Nederland. Het team nemen wij hierin mee via voorbeeldlessen in de verschillende groepen op school, in museum De Fundatie en tijdens studiedagen.

GROOTSTE ONTDEKKING Kinderen blijken enorm gedreven om – ondanks beperkingen in taal - te vertellen wat ze zien. Ze zijn in staat om steeds genuanceerder te observeren en leren van mening te veranderen, door de zienswijze van een ander. Ze leren van elkaar doordat het denken zichtbaar en hoorbaar wordt. De concentratie en de wens van de kinderen om in dialoog te zijn, zijn aanzienlijk toegenomen, naarmate we meer VTS-lessen hebben gegeven. Het blijkt een uitgelezen kans om taalontwikkeling, woordenschat en het vermogen om je in beelden uit te drukken, te stimuleren.

TIP VOOR NAVOLGERS Zelf kennis en ervaring opdoen als leerkracht via een officiële trainer. Wil je het effectief aanbieden dan is een doorgaande lijn essentieel en koppel je bij voorkeur VTS aan andere vakgebieden.

Monica Sierat — adviseur cultuureducatie/
docent beeldend

Lisbeth van der Molen — ICC'er/leerkracht/
cultuuraanbieder

SBO De Brug, Zwolle • TYPE ONDERWIJS speciaal basisonderwijs

WAT Theaterworkshops voor midden- en bovenbouw-groepen. In deze groepen zaten vooral leerlingen die uit eigen keuze de workshops volgden. De reeksen workshops duurden vier weken en werden één keer per week aan vier groepen gegeven. In de laatste lessen werd er een presentatie gegeven voor de andere leerlingen. Bovendien is er met twee groepen en hun docenten gewerkt aan de groep acht-musical.

GROOTSTE ONTDEKKING Theater maken en acteren is, vooral voor leerlingen uit het SBO, spannend. De leerlingen die eerder iets aan theater hebben gedaan kwamen sneller tot spelen en konden de andere leerlingen motiveren. Continuïteit (door de lessen bijvoorbeeld elk jaar aan te bieden) draagt bij aan de succeservaring.

TIP VOOR NAVOLGERS Bied structuur, continuïteit, vertrouwen en duidelijkheid. Plezier en een succeservaring staat voorop. Neem als docent ook je eigen plezier mee. Om een leerling te citeren: 'Ik kan aan je zien dat je het leuk vindt om ons les te geven.'

**Gwen van Isveldt-
van Beersum** — theaterdocent
Jeugdtheaterschool Zwolle

Hanneke Maurer — leerkracht middenbouw
en ICC'er

VR Movements krijgen VSO-leerlingen Elimschool in beweging

Stiekem met ze gedanst

Hoe krijg je jongeren die van het woord al op tilt slaan aan het dansen? Met VR Movements brengt dansdocent Benno Hubner leerlingen van de Elimschool voor voortgezet speciaal onderwijs in Hellendoorn in beweging zonder dat ze het doorhebben. "Ik wil even kijken hoe ver ik kan springen."

Hij hangt onderuitgezakt op zijn stoel. Haalt op verzoek van docent Marloes Oude Luttikhuis met tegenzin de capuchon van z'n hoodie omlaag. Duwt en trekt wat aan een tafel. Het is vrijdagmiddag en Dions lijf en leden staan op tegenzin. Benno Hubner negeert het en legt vrolijk uit wat ze deze les gaan doen: verder werken met Walk The Plank en Beat Saber, de virtual reality-games waarmee de groep in de vorige les kennismaakte. En een nieuw spel ontdekken.

Hoe je met Beat Saber punten scoort, wil Benno weten. "Door alles wat er op je afkomt te raken. In de goede volgorde", zegt Nino. Benno legt uit dat het ritme van de muziek daarbij de sleutel is. "Hoe preciezer je meebeweegt met de beat, hoe hoger de score." Via een boom box stroomt muziek het lokaal in. Benno laat de groep meestampen in een steeds sneller tempo, zodat ze de beat voelen. "Ja, laat het horen met je voeten!" zweept hij ze op. Dion zit nog steeds op z'n stoel.

ALS EEN SLINGERAAP

"Dit was een foefje", bekent Benno. De oefening was ook bedoeld als warming-up voor een nieuw spel. Hij gaat op z'n tenen staan, reikt met z'n armen omhoog en laat ze raderen. "Een klimspell!", klinkt het. "Je kunt vallen", grapt Benno, "maar dan ga je niet dood."

Een van de leerlingen krijgt een VR-bril op en via het scherm is ook voor de anderen het bergpanorama van The Climb te zien waarin hij is beland. Met de controllers kan hij zijn 'handen' besturen. "Woehoe", dit is wel een beetje eng, man!" De dansdocent wijst op de zekeringen waarnaar hij steeds kan terugkeren. De jongen kijkt schattend omhoog. "Ik wil even kijken hoever ik kan springen", zegt hij, en komt als een slingeraap in beweging.

Wanneer iedereen een bril op z'n hoofd en controllers in z'n handen heeft, mag er een spel naar keuze worden gespeeld. Merel, het enige meisje in de groep, probeert Walk The Plank. Voor haar is het nieuw, ze was er de vorige keer niet bij. Zodra de virtuele liftdeuren zich openen moet ze over een smalle plank tussen de wolkenkrabbers door balanceren. "Oh my god!" Ze kijkt omlaag alsof de blauwe vloerbedekking een afgrond is.

Nino perfectioneert zijn Beat Saber-skills. Hij draait z'n handen, gaat door z'n knieën, maait met z'n armen en lijkt zo een dirigent op drift. "Ik ga als een speer", meldt hij even later hardop. Vlakbij is ook Dion nu in actie gekomen. Hij probeert The Climb en heeft daarbij zijn lengte niet mee, constateert hij luidkeels. "Ah, daar kom ik toch niet bij!" Terwijl Sjors even verderop zachtjes meehumt en -wiegt met de muziek beschrijft Dion hardop zijn blikveld. "Maar waar moet ik heen dan?"

GROTE ERROR

Jeppe geniet in stilte en met langzame, onderzoekende bewegingen, vooral van zijn handen. Af en toe mompelt hij wat in zichzelf. "Oh, dat klimmen is echt crazy!", roept Hessel in een andere hoek, en zet een grote stap. "Kijk uit", waarschuwt docent Marloes hem, "daar staat mijn bureau."

De brillen gaan weer af; Benno geeft een opdracht die richting choreografie gaat, maar is verpakt in gamedesign. Met uitgeknipte pijltjes moeten ze combinaties maken van moves die ze vorige week met Beat Saber hebben gedaan. Merel blijft steken. Dion, behulpzaam: "Snap je het?" Zij: "Ik heb nu een grote error." Benno bedankt Dion voor zijn assistentie.

De leerlingen demonstreren de sets die ze hebben verzameld. Wat opvalt: zonder VR-brillen zijn bij iedereen de bewegingen aanzienlijk houtseriger en is het ongemak groter. "Ik heb er geen zin in", zegt Sjors eerst. Dan doet hij toch wat er wordt gevraagd. 'Eerst zo en dan zo', zegt hij kortaf, met z'n armen zo dicht mogelijk bij zijn lijf. Merel laat de sprongen zien die ze heeft toegevoegd. Benno: "Ik heb nog nooit zo'n mooi level gezien."

FYSIEKE BUBBEL

Dit project zit vol geluismomenten, stelt hij even later vast. En dat geldt net zo goed voor hemzelf als voor de groep. "Je geeft een boost aan jongeren die vaak horen wat ze niet kunnen." Voordat hij met zijn muziek en VR-sets de klas inkwam had hij de school al een paar keer bezocht, vertelt hij, 'om voeling te krijgen met deze doelgroep.' Wat hem opviel: "Ze werken zelfstandig aan losse tafels en zijn dus gewend aan de fysieke bubbel die virtual reality in feite ook is. Ik zag dat het goed werkte en wist daardoor dat ik zo min mogelijk klassikaal zou moeten doen." Deze workshop sluit hij wel zo af, en dat gaat zonder problemen. Dion levert als laatste zijn VR-bril in.

LIEVER GEEN DUET

Opgeleid aan de ArtEZ-dansacademie in Arnhem is Zwollenaar Benno Hubner een ervaren theaterdocent, danser en choreograaf. Zijn stichting Kunstproducties en Educatie is naar eigen zeggen voorloper in het toepassen van virtual reality in cultuur-educatie. Hubner: "VR is daar nog verre van mainstream. Het voordeel is dat er nog van alles valt te ontwikkelen."

In het kader van Invent2gether deed hij dat in nauwe samenwerking met docenten Marloes Oude Luttikhuis en Eunice Versluys van de Elimschool. Het door Hubner gepitchte project werd in overleg op maat gesneden. Een voorbeeld: Hubner had het plan om de leerlingen bij de bewegingen op de beats tegenover elkaar te zetten, "zodat er een soort duet of duel kon ontstaan."

“Ik zie echt leerlingen bewegen die zich normaal amper verroeren”

37

Marloes Oude Luttikhuis: "Dat willen ze juist niet graag." Hubner: "Ideeën zijn niet heilig. Zelfs in de les zijn we samen nog aan het schaven."

Docent Oude Luttikhuis is verrast door het enthousiasme van de scholieren, die tussen de veertien en zestien jaar oud zijn. "Ik zie echt leerlingen bewegen die zich normaal amper verroeren. En zo soepel! Een meisje dat vorig jaar z'n beetje alle gymlessen heeft gemeden ging nu gewoon door de knieën. Er zitten best angstige leerlingen tussen en het is heel bijzonder om te zien hoe ook zij zichzelf uitdagen."

EIGEN WERELD

Dat komt ook door de veilige werksfeer, stelt ze vast. "Ze zitten door de bril in hun eigen wereld, kunnen er helemaal in opgaan. Als ze een keer tegen elkaar aan botsen weten ze van elkaar dat ze het niet bewust doen. Normaal gesproken hebben ze veel moeite met aanraking. Benno vroeg eerst steeds toestemming. Inmiddels weten ze dat het ze verder helpt." Ook belangrijk: het lokaal zit aan het eind van een gang. "Ze voelen zich niet bekeken."

Terwijl de bewegingen op sommigen momenten, zoals bij het klimspel, sterk aan moderne dans doen denken mag het die naam absoluut niet hebben. Vandaar de titel: VR Movements. Oude Luttikhuis: "Toen in de vorige groep het woord dans per ongeluk een keer viel bleef een jongen stokstijf op de tafel zitten." Benno Hubner: "Bij het opwarmen voor het gamen had ik 'm weer."

INSPIREREND SAMENSPEL

Dansen roept weerstand op, weet ook Eunice Versluys. "Daarom is het voor ons alleen lastiger te organiseren. Terwijl het al langer een grote wens was." Meer bewegen is belangrijk, juist omdat deze leerlingen beperkt zijn in hun motoriek, zoals de docenten opmerken. "Benno dacht daar heel mooi in mee", vertelt Versluys. "Wij zijn praktischer ingesteld. Wat is er nodig, welke dag is handig? Hij is creatiever, verzint dingen waar wij niet op komen. Dat samenspel is heel inspirerend."

Culturele en kunstzinnige vorming (CKV) maakt weliswaar deel uit van het lesprogramma van de bovenbouw, maar bij gebrek aan vakdocenten muziek en dans moeten voor workshops in die disciplines professionals worden ingehuurd. Als interne cultuurcoördinator weet Marloes Oude Luttikhuis dat het aanbod vooral is gericht op het basisonderwijs. "Bovendien, voordat je zover bent dat ze meedoen ben je al een halve les verder. Door hun problematiek is er niet vanzelfsprekend een connectie tussen ritme en hun lichaam. Des te mooier om te zien dat ze hier echt lol in hebben."

MEER DAN BRILLEN

Bij een eventueel vervolg, ook op andere scholen en in onderbouwgroepen, komt meer kijken dan simpelweg VR-brillen uitdelen, zoals Marloes Oude Luttikhuis benadrukt. Een video-instructie van Benno Hubner kan uitkomst bieden. De docent hoopt ook dat de in haar ogen soms overbodige achtergrondsessies uit deze pilot worden geschrapt. "Ze waren niet verplicht, maar je gaat dan toch. Uitleg over stoornissen had ik kunnen missen. Die tijd had ik liever gestoken in het inhoudelijk verfijnen van het project dat al klaarlag." Ander aandachtspunt voor een vervolg: het intensieve onderhoud van de apparatuur, waarbij ook de software continu moet worden bijgewerkt.

Blijft staan dat de toepassing van VR bepalend is voor het succes. Eunice Versluys: "De gametechnologie sluit helemaal aan bij de leefwereld van de leerlingen. Ken je dat liedje van Toontje Lager? Ik heb stiekem met je gedanst, dat is precies waar het op neerkomt."

*De namen van de leerlingen zijn om privacyredenen verzonnen.

"Mooi
om te zien
dat ze hier
echt lol
in hebben"

Marloes Oud Luttikhuis — docent en ICC'er
Benno Hubner — dansdocent stichting Kunstproducties en Educatie
Eunice Versluys — docent

't Korhoen, Hengelo • TYPE ONDERWIJS voortgezet speciaal onderwijs, zeer moeilijk lerenden

Marieke Luttkhuis — intern begeleider en ICC'er
Ziggy Hemme — freelance mediadocent bij Studio Z
Joost Vollenbroek — leraar-ondersteuner maatwerkgroep

WAT De leerlingen verdiepten zich in het onlineprogramma Canva, een tool voor grafisch ontwerp. Ze kunnen zichzelf daardoor beter presenteren, wat een onderdeel is van hun diplomering. Tijdens het ontwerpen in Canva gebruikten ze Visual Thinking Strategies, een laagdrempelige manier om naar kunst te kijken en erover te praten. Daardoor leer je zonder oordeel waar te nemen, te onderzoeken en te luisteren naar elkaar.

GROOTSTE ONTDEKKING De leerlingen kwamen erachter dat zij Canva ook leuk vinden om in hun vrije tijd te gebruiken. Het wakkert leergierigheid aan bij de leerlingen.

TIP VOOR NAVOLGERS Maak de selectie van de kunsthoud persoonlijk, met eigen (prikkelende) foto's. Daardoor komt het gesprek beter op gang en raken de leerlingen sneller in de doe-modus voor het ontwerpen. Kunst uit een museum bleek te abstract voor de leerlingen.

SO Prof. Huizingschool • Enschede

SO Prof. Huizingschool, Enschede • TYPE ONDERWIJS speciaal onderwijs, kinderen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS)

Judith Lenderink — leerkracht groep 1 / 2 en ICC'er
Ragna Wetzels — Ragna Danst!

WAT Een educatieve leerlijn waarin vier dansworkshops zijn uitgewerkt aan de hand van vier prentenboeken. Centraal staan de thema's emotie, 'poetsen', taal en rekenen, ritmes en klanken en vervoer. De lessen zijn in zijn geheel uit te voeren, maar ook in delen en kunnen de lesmethode vervangen. Door overdrachtsmomenten aan de leerkrachten zijn zij ook in staat om zelf met het materiaal aan de slag te gaan.

GROOTSTE ONTDEKKING Voor de doelgroep TOS is het beter om meer te specificeren. Het werkt om te focussen op een ding. Het mooiste is vooral dat de leerlingen met hun lichaam bezig zijn. Omdat ze denken dat ze even niet met taal in de weer zijn, kunnen ze ontspannen. Daardoor zijn ze onbewust juist veel bezig met zich uitdrukken. Ze kunnen taal begrijpen door die met het lichaam te ervaren.

TIP VOOR NAVOLGERS Ga ervaren, uitproberen, spelen, leren en doen.

Leerlingen praktijkonderwijs 't Genseler veroveren poppodium Metropool

Meer dan een feestje bouwen

INTERVIEW

42

Ze wilden een schoolfeest, het werd een overwinning. Leerlingen van praktijkonderwijs 't Genseler in Hengelo overtroffen zichzelf met de organisatie van hun eigen evenement in poppodium Metropool. Kunstvakdocent en cultuurcoördinator Yvonne Eikenaar vertelt.

“**W**at maakt een feest leuk? Dat was een van de eerste vragen die we stelden. Na zes keer 'bier' als antwoord hebben we ze uit de droom geholpen: wij zijn een alcoholvrije school en Metropool schenkt geen drank aan achttienminners. Dus wat maakt een feest leuk? Een gezellige ruimte. Wij weer: hoe groot is gezellig? Zo werd het steeds concreter. Voorop stond: wat ze bedachten moesten ze ook zoveel mogelijk zelf regelen. Adri (Karsenberg, educatie Metropool, red.) en ik waren vooral coaches. Nog belangrijker: wij zijn een goed team, we vullen elkaar aan. Mede dankzij de gastvrije ontvangst in Metropool sloeg de avond alle verwachtingen. Ook die van de leerlingen zelf.

Het idee van een schoolfeest was niet nieuw, het kwam alleen al een jaar of zes niet van de grond. Dit zijn jongeren met een licht verstandelijke beperking, die krijgen dat zonder ondersteuning niet geregeld. Kaartjes verkopen, hoe dan? In samenspraak met de leerlingen kwamen we erop uit dat bovenbouw 1 een evenement zou organiseren voor bovenbouw 2 en 3. Met als uitgangspunt het bestaande Do-it-programma van Metropool, waarbij leerlingen hun eigen feestavond op touw zetten.

VAN BARDIENST TOT BEVEILIGING

In aangepaste vorm dan wel, want niks van wat op andere scholen zonder moeite gaat is voor onze leerlingen vanzelfsprekend. Metropool, dat alleen al staat ver van ze af. Denken ze. Bij een rondleiding, ook om te zien welke beroepen je daar aantreft, was de eerste die ze tegenkwamen een schoonmaakster op een schrobwagen. Een ah-erlebnis: dat er bij Metropool ook gewoon wordt schoongemaakt!

Ook de workshops in de aanloop naar het feest sloten heel goed aan, bij hun leefwereld en bij hun lessen. Bij beveiliging ontdekten ze dat je in die rol in de eerste plaats gastvrij bent en ervoor zorgt dat iedereen het naar de zin heeft. De beveiligers sprak ze aan in hun eigen taal. Die herkenning gaf vertrouwen. In de workshop bardienst zijn alcoholvrije cocktails gemixt, leerlingen hebben zelf elkaars lunch verzorgd, ze leerden hoe bij Metropool de glazen worden gewassen. Dat past allemaal in het plaatje dat ze kennen van de lessen horeca en facilitair.

AAN DE BAK ALS DJ

Geen feest zonder muziek en optredens. Op andere scholen staan ze daarvoor snel in de rij, bij ons is het vooral heel erg eng. De workshops voor de invulling van het programma hielpen de drempel verlagen. Er ontstonden ook mooie discussies. Zoals bij de dansworkshop: waarom dansen jongens niet en meisjes wel? Uiteindelijk hebben alleen de meiden gekozen voor dans en optredens. Zingen, light-graffiti, fotografie, dj-en; voor alles was een workshop. Toen de dj van Metropool na afloop wegging en de leerlingen voor die avond succes wenste was er even paniek. Ze moesten echt aan de bak! Gelukkig was Adri er altijd en overal om ze met raad en daad bij te staan.

43

INTERVIEW

Van de vijftientig leerlingen hebben er tien tot zeventien meegewerkt aan de voorbereidingen. Uitnodigingen, posters, flyers; alles hebben ze zelf gemaakt en verspreid. Bovendien moesten ze het evenement warmhouden in de leerlingenraad en het docententeam. Niks dan lof trouwens voor de steun van mentoren en andere collega's. De leerlingen wilden de ochtend na het feest graag vrij. Prima zeiden wij, wie overlegt het met de directeur? Van dwars en tegendraads werden ze ambassadeurs. Van de 60 uitgenodigde leerlingen zijn er 45 geweest. Een score waarbij we onze handen dichtknijpen; Adri zeker ook in vergelijking met de andere Do-its.

BLOKKADES OPHEFFEN

Belangrijker nog waren de verrassingen op de avond zelf. Een leerling die drumt wilde graag meedoen met de band. Die bestond uit studenten van ArtEZ Conservatorium, voor wie het trouwens ook heel nuttig was om met deze jongeren op te trekken. Na een potje jammen tegen de zenuwen zat de drummer er 's avonds tussen alsof hij nooit anders had gedaan. Een ander liep met een dienblad rond, een medewerker van Metropool vroeg: waar heb je dat geleerd? De leerlingen denken zelf dat ze nergens bij horen, tussen de wal en het schip vallen. Zo hef je alle blokkades op.

In die veilige sfeer durfde een meisje het bijvoorbeeld aan om solo een Afrodans te laten zien. Op school zou er iets raars van worden gemaakt. De stilte die nu na afloop viel was eerder indrukwekkend dan ongemakkelijk. Ze kreeg meteen complimenten van klasgenoten. Mooi was ook de reactie van de dj, die spontaan het nummer 'Schudden Met Die Billen' opzette en er daardoor iets luchtigs van maakte.

IEDEREEN IN CONTROLE

Zo was iedereen relaxed en toch heel erg in controle. Ze hebben niet aan zichzelf getwijfeld. Onze opdracht is deze leerlingen voor te bereiden op een zelfstandig bestaan in de maatschappij. Daarvoor moet je ze los durven te laten, ze het vertrouwen geven dat het goed komt. Natuurlijk zaten er ook wel eens wat te mokken, die spraken we duidelijk aan op hun aandeel en de week erna waren ze er toch weer bij.

Doordat Adri en zijn collega's precies de juiste toon troffen, en konden meebewegen, voelden de leerlingen zich gewaardeerd en serieus genomen. Waardevol was ook dat de mensen van Metropool hun eigen verhalen met de leerlingen deelden, over hoe ze zelf op die plek zijn terechtgekomen, vaak met allerlei omwegen. Als je graag wilt kom je op je eigen manier van A naar B, was de inspirerende les. Voor menigeen was het al een ontdekking dat je in Metropool ook stage kunt lopen, zoals drie andere leerlingen op dit moment doen, in schoonmaak, groothuishouding en catering.

LEERLINGEN STRAKS COACHES

Hopelijk is er ergens een subsidie los te peuteren voor een tweede ronde. Ons idee is om de leerlingen die nu de organisatie hebben gedaan, anderen straks te laten coachen. Een volgende stap is dat het evenement onderdeel wordt van de certificering, dus gaat meetellen voor hun diploma. En ondertussen werk ik aan een Lesson Up-programma voor Metropool: hoe organiseer je een evenement, maar dan in de taal en denktrant van het praktijkonderwijs. Zodat ook anderen ermee aan de slag kunnen.

Het grote voordeel van Invent2gether is dat je als koppel langer met elkaar optrekt. Je praat over je visie op kunsteducatie, wat je jongeren wilt meegeven. Voor Adri en mij is dat niet: de edele kunst de school in brengen, maar leerlingen vooral hun eigen talent naar boven laten halen. Dat is zeker gelukt. Veelzeggend waren de vragen van de collega's, toen ze zich op de avond zelf bij mij meldden, helemaal voorbereid op een paar uur toezicht houden. 'Waar heb je ons ingedeeld, wat moeten we doen?' Ik zei: "Dansen! "

“Iedereen was relaxed en toch heel erg in controle. Ze hebben niet aan zichzelf getwijfeld.”

Yvonne Eikenaar — kunstvakdocent & ICC'er
Adri Karsenberg — Educatief medewerker Metropool

SO De Rietpluim, Almelo • TYPE ONDERWIJS speciaal onderwijs voor 4-7 jaar

WAT Korte energizers/lessen die thematisch/vakoverstijgend met muziek zijn verbonden, zodat docenten makkelijker zelf muziek kunnen inzetten op momenten dat de vakdocent niet aanwezig is.

GROOTSTE ONTDEKKING Dat we al meer vakoverstijgend werken dan we dachten. En: dat muziek veel meer raakvlakken heeft met het lesaanbod dan we vermoedden. Met boomwhackers, een klinkende gekleurde buis, kun je bijvoorbeeld rekenen (want: tellen), met 'woordklapjes' zijn woorden te ontleden. Ook werkt muziek heel goed bij het 'leren leren': leerlingen leren op elkaar te wachten, een ander volgen, samenwerken, concentratie.

TIP VOOR NAVOLGERS Ga samen brainstormen, dan kom je tot de mooiste ideeën.

Esther Bergboer — leerkracht groep 1/2 en coördinator

Nicole ter Morsche — Somnium Music

Patricia Knappe — onderwijsassistent groep 1/2 en ICC'er

De Twijn, Zwolle • TYPE ONDERWIJS speciaal onderwijs afdeling Vlonder; kinderen met een lichamelijke, verstandelijke of meervoudige beperking

WAT Een pilot in het ontwerpen van talentgerichte drama-oefeningen voor de leerkracht, uit te voeren in de klas. Het zijn korte drama-oefeningen die kunnen helpen om de talenten van kinderen te herkennen, juist ook wanneer die niet direct zichtbaar zijn. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de '39 talenten' van Luk Dewulf.

GROOTSTE ONTDEKKING Dat het samenwerken en co-creëren tot mooie inzichten leidt. In een onderzoek met uitproberen in de klassen, feedback ontvangen en verder verwerken. Door de artistieke lat niet op z'n allerhoogst te leggen gebeurt er juist méér. In kleine dingen zit ook veel winst. Een leerling met veel fysieke beperkingen blijkt als groepsdier en trouwe vriend veel voor anderen te kunnen betekenen: dat is een prachtige ontdekking.

TIP VOOR NAVOLGERS Durf uit te proberen en zo te merken wanneer iets goed werkt of niet. Ook het herhalen en liever laagdrempelig inzetten, in plaats van te veel willen van de doelgroep.

Ria Hempenius — leerkracht bovenbouw en ICC'er

NinaDis Meeuwssen — theatermaker/docent en storyteller

Sandy Ketzener — *onderwijsassistent en ICC'er*

Marie-José Oude Nijhuis — *onderwijsassistent en ICC'er*

Jacomijn Schellevis — *beeldend kunstenaar/ docent*

WAT Op zoek naar een doorgaande lijn in beeldende vorming vanaf de middenbouw naar de bovenbouw, hebben we creatieve lessen ontwikkeld bij onze methode wereldoriëntatie (Blink). De lessen zijn gegeven door de eigen leerkrachten van Het Reliëf. Beeldende kunst was een inspiratiebron. De pruiktijd kwam bijvoorbeeld in groep zes tot leven door de leerlingen een eigen pruikt te laten maken van allerlei (kosteloze) materialen zoals papieren rolletjes en fruitnetjes. De middeleeuwen kregen in groep vijf een gezicht doordat leerlingen met een eigen foto zichzelf transformeerden tot boer, monnik of jonkvrouw. Al het materiaal is opgeslagen in mooie bakken, zodat dit ook in volgende jaren weer door leerkrachten kan worden gebruikt.

GROOTSTE ONTDEKKING Voor de leerkrachten dat we onze eigen kaders iets losser kunnen laten, voor Jacomijn wat ze van kinderen mag vragen in de doelgroep. Het zijn best uitdagende lessen van anderhalf uur, die ze heel goed bleken vol te houden. Jacomijn heeft gemerkt dat zij zelf de duidelijkheid en kaders kan bieden die de leerlingen nodig hebben. In alle groepen werd er door de kinderen zeer positief gereageerd op de les, en deelden ze ook complimenten uit.

TIP VOOR NAVOLGERS Meer tijd inplannen voor deze lessen, bijvoorbeeld verdeeld over twee dagen.

Deze uitgave is verschenen bij de afsluiting van het project Invent2gether, op 16 oktober 2024 in Hengelo.

SAMENSTELLING EN REDACTIE

Marijke Blok, Emma Bouman, Karin Klomp, Ingrid Bosman

TEKSTEN Ingrid Bosman

FOTOGRAFIE

Lenneke Lingmont
En: Annina Romita (p. 15),
Bo ten Broeke / Annabel Jeurig (p. 2, 41),
Duncan de Fey (p. 8),
Femke Teussink (p. 31),
Lilian van Rooy (p. 21),
Marthe van Mierlo (p. 2, 35, 37),
Maurice Jager (p. 11)

De foto's op pagina 16, 18 en 43 zijn gemaakt door betrokkenen.

VORMGEVING Judith Hofmann

PROJECTLEIDING Elly Cuhfus

DRUKWERK Drukwerkdeal, Deventer

MEDE MOGELIJK GEMAAKT DOOR

provincie Overijssel

FONDS VOOR
CULTUUR
PARTICIPATIE

